

dr hab. Maria Jodłowiec
Zakład Pragmatyki Językoznawczej i Teorii Tłumaczenia
Instytut Filologii Angielskiej
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

**Recenzja w postępowaniu habilitacyjnym dr Doroty WERBIŃSKIEJ
(Akademia Pomorska w Słupsku)**

opracowana zgodnie z art. 16 ust. 2, pkt. 1 *Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym...* (w kształcie znowelizowanym *Ustawą z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy...*) oraz wg wskazówek zawartych w *Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego*

1. Informacje ogólne o Habilitantce

Pani dr Dorota Werbińska jest absolwentką anglistyki na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, gdzie w roku 1989 obroniła pracę magisterską dot. przyswajania języka w procesie uczenia się języka angielskiego jako obcego. W roku 2003 uzyskała stopień doktora w dyscyplinie językoznawstwo na macierzystym uniwersytecie, na podstawie rozprawy pt. *A Profile of an Effective Teacher of English – A Qualitative Approach*, napisanej pod kierunkiem p. prof. dr hab. Krystyny Drożdżał-Szelest. Dodatkowo w roku 1996 Habilitantka ukończyła studia podyplomowe w zakresie historii i kultury Wielkiej Brytanii, prowadzone na Uniwersytecie Warszawskim pod auspicjami Ośrodka Studiów Brytyjskich oraz Ruskin College w Oksfordzie.

Po ukończeniu studiów, p. dr Werbińska pracowała przez 6 lat jako nauczyciel języka angielskiego w liceum w Słupsku. W latach 1992-2003 zatrudniona jako wykładowca, a następnie starszy wykładowca w Nauczycielskim Kolegium Języka Angielskiego w Słupsku. W latach 2003-2015 miała etat adiunkta w Akademii Pedagogicznej, przekształconej później w Akademię Pomorską w Słupsku, gdzie w latach 2003-2008 pełniła funkcję kierownika Zakładu Filologii Angielskiej. Pracuje tam do chwili obecnej, lecz od roku 2015 przeszła na stanowisko starszego wykładowcy. Od 1993 roku jest też konsultantem ds. wspomagania nauczycieli języków obcych w słupskim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli. Dodatkowo w latach 2004-2008 w ramach godzin zleconych p. dr Werbińska prowadziła seminaria magisterskie z metodyki nauczania języka obcego w słupskiej i koszalińskiej filii Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi.

2. Ocena rozprawy habilitacyjnej stanowiącej osiągnięcie wg art. 16 ust. 2 Ustawy [z późniejszymi zmianami]

Wskazany przez Habilitantkę osiągnięciem naukowym, zgodnie z art. 16 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (DZ. U. nr 65, poz. 595 ze zm.) z późniejszymi zmianami, będącym podstawą postępowania habilitacyjnego, jest monografia autorska zatytułowana *The Formation of Language Teacher Identity. A Phenomenographic-Narrative Study*, opublikowana przez Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku w roku 2017. Książka liczy 526 stron i obejmuje 6 rozdziałów oraz wstęp, podsumowanie, bibliografię, 8 dodatków (pozbawionych tytułu czy opisu i zawierających fragmenty wypowiedzi analizowane w empirycznej części opracowania) oraz 4 tabele podsumowujące wyniki badań.

Trzy początkowe rozdziały książki mają charakter teoretyczny. Rozdział pierwszy skupia się na różnych koncepcjach i modelach *tożsamości*, pojęcia kluczowego dla rozważań Autorki i podjętych przez Nią badań. Zgłębiając psychologiczne oraz społeczne aspekty tożsamości, Habilitantka wskazuje, że na tożsamość jednostki ważny wpływ ma jej działalność w sferze zawodowej. Istotnym wątkiem jest tu krótka prezentacja najbardziej znanych modeli tożsamości nauczyciela języka. Na podstawie analizy składowych tożsamości, eksponowanych w różnych podejściach teoretycznych i omówionych w tej części pracy, p. dr Werbińska systematyzuje je i wprowadza w tej systematyce uogólnienia, identyfikując w ten sposób trzy naczelne kategorie kształtujące tożsamość i stanowiące trzon wstępnej wersji modelu tożsamości nauczyciela języka obcego. Są to: afiliacja (ang. *affiliation*), przywiązanie (*attachment*) i autonomia (ang. *autonomy*), stąd angielski akronim modelu: 3ATIF (*3A Teacher Identity Framework*). Każda z nich jest związana z istotnym wymiarem działalności profesjonalnej nauczyciela i obejmuje cały wachlarz elementów składających się wspólnie na to, kim dany człowiek jako nauczyciel de facto jest.

Wstępnie zarysowany w ten sposób model tożsamości nauczyciela omówiony jest szerzej i nieco zmodyfikowany w rozdziale drugim. Podkreślając dynamizm, relacyjność, kompleksowość oraz idiosynkratyczność poszczególnych komponentów tożsamości nauczyciela, Autorka opisuje wielowymiarowy i heterogeniczny zespół cech i zachowań, które wyznaczają i są podstawą dla ukonkretnienia trzech zasadniczych domen tożsamości nauczyciela języka obcego, zastrzegając przy tym, że podziały pomiędzy poszczególnymi komponentami nie są ostre, a wszystkie one podlegają nieustannym zmianom i modyfikacjom zarówno w sensie jakościowym, jak i ilościowym. Model wstępny, obejmujący kategorie

afiliacji, przywiązania i autonomii nauczyciela, zostaje wzbogacony o dwie dodatkowe zmienne związane z „ciągłością” (ang. *continuity*) i „nieciągłością” (ang. *discontinuity*) w procesie stawania się pedagogiem, które przyczyniają się do utrwalenia wyrobionych wcześniej dyspozycji, nawyków i sposobów postępowania w przypadku, gdy zachodzi ciągłość lub stanowią przeszkodę w wykorzystywaniu znanych i sprawdzonych procedur czy metod działania, utrudniając osiągnięcie wyznaczonych celów, równocześnie mobilizując jednostkę do refleksji i wprowadzenia zmian w utrwalconym repertuarze zachowań, gdy pojawia się nieciągłość. W kontekście rozwoju zawodowego nauczyciela, zmienność i dynamika w istotnym stopniu o nim przesądzają, na co wskazują dwa modele rozwoju osobowego nauczyciela (model Nortona oraz *Possible Selves Theory*), krótko opisane przez dr Werbińską w rozdziale drugim. Zaproponowany rozszerzony model tożsamości, który stanowi punkt odniesienia dla rozważań naukowych i badań Habilitantki, opiera się na trzech wcześniej omówionych filarach, uwzględniając dodatkowo ciągłość i nieciągłość jako czynniki wyznaczające kierunek ewolucji i prowadzące do zmian w identyfikacji nauczyciela z różnymi elementami rzeczywistości wokół w obrębie każdej z trzech głównych domen.

Trzeci rozdział książki, stanowiący tło dla badań empirycznych podjętych przez Habilitantkę, poświęcony jest opisowi wyników badań empirycznych mniej lub bardziej bezpośrednio dotyczących różnych aspektów tożsamości nauczycieli różnych przedmiotów, ze szczególnym uwzględnieniem tożsamości nauczycieli języków obcych. Jak podkreśla Autorka, istnieje stosunkowo niewiele badań dedykowanych wyłącznie temu zagadnieniu, natomiast wiele analiz poświęconych świadomości nauczycieli języka, ich orientacji badawczej, teoriom osobistym tworzonym przez nauczycieli języków obcych, czy przekonaniom, którymi kierują się podejmując decyzje w procesie nauczania, dotyka tematu tożsamości. Innymi słowy, czynniki kształtujące przekonania i postawy pedagogów, a więc dość ściśle związane z tożsamością, były przedmiotem zainteresowania wielu badaczy, którzy tożsamością sensu stricto się nie zajmowali. Przed prezentacją tych wyników, p. dr Werbińska w bardzo skrótowy sposób omawia potencjalną przydatność analizy dyskursu, krytycznej analizy dyskursu i analizy narracyjnej w badaniu tożsamości, konstatując że mają dość ograniczone zastosowanie w tym obszarze, co wydaje się dość oczywiste, skoro teorie te – jako modele językoznawcze – koncentrują się na wielorakich aspektach dotyczących roli form językowych w dyskursie i tekście, a tożsamość nauczyciela należy do sfery psychologii dydaktycznej. W tej części pracy, rezultaty badań nad tożsamością nauczycieli pogrupowane zostały w oparciu o kryterium geograficzne, natomiast w odniesieniu do badań skupiających się na tożsamości nauczycieli języków obcych Autorka

zastosowała klasyfikację tematyczną, przedstawiając najpierw badania zgłębiające proces formowania się tożsamości, a potem te dotyczące tożsamości w odniesieniu do trzech interesujących Autorkę domen, tj. domeny afiliacji, przywiązania i autonomii. Trzeba podkreślić, że zamieszczone w każdym z podrozdziałów tabele, streszczające prezentowany przegląd badań, ułatwiają porównanie różnych projektów empirycznych i dają czytelnikowi syntetyczny obraz w wyznaczonym obszarze tematycznym. Osobny podrozdział poświęcony jest badaniom nad tożsamością nauczycieli w Polsce.

Kolejne trzy rozdziały monografii koncentrują się na zagadnieniach związanych z badaniem fenomenograficzno-narracyjnym, zaprojektowanym i przeprowadzonym przez p. dr Werbińską. Rozdział czwarty stanowi wstęp do części empirycznej, prezentując cele badania, zastosowane podejście teoretyczne, opis uczestników oraz wybór narzędzi badawczych i procedur wykorzystanych do analizy zebranych danych. W oparciu o idee post-strukturalistyczne, stosując model *Tożsamości Nauczyciela Języka 3A*, Autorka postanowiła prześledzić zmiany w nastawieniu do zawodu nauczyciela, jego ról, możliwości itd. od momentu rozpoczęcia przez studenta studiów neofilologicznych, przez okres lat kształcenia w ramach studiów licencjackich aż do wkroczenia w życie zawodowe w rok po ukończeniu studiów. W okresie tym wyróżniła 4 zasadnicze fazy formowania się tożsamości nauczyciela języka obcego: moment wyboru studiów językowych ze specjalnością nauczycielską, okres studiów, zakończenie praktyki nauczycielskiej w szkole i koniec pierwszego roku pracy zawodowej. Stosując metodę badań podłużnych i opierając się na celowym doborze próby badawczej (uczestnikami byli studenci anglistyki z językiem niemieckim i germanistyki z językiem angielskim, których nauczycielem akademickim była Autorka), p. dr Werbińska poddała analizie różnorakie dane, w tym pisemne wypowiedzi uczestników badania (w formie dzienniczków, relacji narracyjnych i autobiograficznych, refleksji tematycznej itp.), własne obserwacje badaczki (również Jej dzienniczek prowadzony w czasie badania oraz notatki terenowe z wizyt w szkołach, gdzie studenci odbywali praktyki czy podjęli pracę) oraz dane zebrane w toku pogłębionych wywiadów z uczestnikami badania i ich mentorami. Zgodnie z konwencją podejścia fenomenograficzno-narracyjnego, za najważniejsze źródło pozyskanych danych Autorka uznaje ostatnie z wymienionych narzędzi badawczych. Przeprowadzone wywiady miały formę wywiadu częściowo ustrukturalizowanego, w których badaczka przyjmowała rolę aktywnego (i przyjaznego) słuchacza. Opisując w sposób szczegółowy wykorzystane narzędzia badawcze, proces zbierania danych oraz metody analiz, którym zostały one poddane, Autorka odnosi się też do potencjalnych zastrzeżeń dotyczących zastosowanych procedur oraz do możliwych obiekcji co do trafności, wiarygodności i

rzetelności (a w zasadzie niezawodności, gdyż mamy tu do czynienia z badaniami o charakterze jakościowym) badania oraz do dylematów etycznych, którym musiała stawić czoła. Pisząc o problemach natury etycznej, p. dr Werbińska sygnalizuje cały szereg przeszkód i wątpliwości, informując o nich czytelnika, ale nie wskazuje jakie rozwiązania przyjęła, by wyeliminować czy zminimalizować ich działanie, co pozostawia u czytelnika pewien niedosyt.

Rozdział piąty przedstawia wyniki analizy fenomenograficznej przeprowadzonej w ramach 4 wstępnych etapów rozwoju zawodowego nauczyciela języka obcego w obrębie zdefiniowanych wcześniej pojęć afiliacji, przywiązania i autonomii, uznanych za kształtujące tożsamość zawodową nauczyciela, zaś rozdział szósty prezentuje zmiany w przekonaniach i postawach w obrębie tych pojęć u czterech wybranych uczestników badania, reprezentujących cztery odmienne „stany wejściowe i wyjściowe” w karierze zawodowej. Przedmiotem analiz są tu: (1) osoba, która chciała zostać nauczycielem i tak się stało, (2) osoba, która chciała zostać nauczycielem, lecz świadomie zrezygnowała z zawodu, (3) osoba, która pomimo wyboru studiów nauczycielskich, nigdy nie zamierzała zostać nauczycielem, lecz nim została oraz (4) osoba, która pomimo wyboru studiów, nie chciała zostać nauczycielem i nim nie została. Rozdział szósty stanowi więc swoiste studium czterech indywidualnych przypadków w oparciu o analizę narracyjną. Obydwa rozdziały empiryczne w sposób systematyczny, obszerny i szczegółowy opisują zgromadzone przez p. dr Werbińską dane i prezentują odpowiedzi na sformułowane wcześniej szczegółowe pytania badawcze, wytyczając mapy wynikowe dla trzech podstawowych pojęć konstytutywnych dla tożsamości nauczyciela języka obcego w odniesieniu do czterech wczesnych etapów jej formowania (rozdz. 5) i kreśląc portrety tożsamościowe czterech wybranych uczestników w każdej fazie ich rozwoju zawodowego (rozdz. 6). Podczas gdy z wyników analiz fenomenograficznych wyłania się obraz kolektywny tego, jak tworzy się tożsamość w okresie studiów i w pierwszym roku pracy nauczyciela, analiza narracyjna pozwala na wgląd w indywidualny i idiosynkratyczny przebieg tego procesu. Nie można nie docenić ogromu pracy włożonego przez Habilitantkę w zebranie, skatalogowanie i analizę danych oraz adekwatne ich przedstawienie.

W podsumowaniu monografii, p. dr Werbińska wypunktowuje najistotniejsze rezultaty przeprowadzonych badań w odniesieniu do afiliacji, przywiązania i autonomii, składających się na tożsamość zawodową nauczyciela języka obcego. Trudno się oprzeć wrażeniu, że w odniesieniu do dwóch pierwszych domen, są one w większości zdroworozsądkowe i wysoce przewidywalne, a najciekawsze wnioski wypływają w kontekście autonomii nauczyciela. Jak stwierdza w autoreferacie sama Habilitantka (i na co

wcześniej wskazali Beauchamp i Thomas w odniesieniu do eksploracji dotyczących tożsamości nauczyciela), implikacje pedagogiczne przedstawionych badań nie są oczywiste i dość trudno przełożyć uzyskane wyniki na konkretne zalecenia dydaktyczne czy propozycje programów edukacyjnych. Wydaje się, że jest to raczej rozczarowująca konstatacja w obliczu ogromu pracy, jaki Autorka włożyła w to szeroko zakrojone (przynajmniej na początku) i pochłaniające mnóstwo czasu i energii przedsięwzięcie badawcze. Zasadniczy postulat, który wypływa z dociekań przedstawionych w pracy, związany jest z nadaniem właściwej rangi budowaniu tożsamości w procesie przygotowania nauczycieli do zawodu i ze zwróceniem uwagi na rolę sytuacji trudnych, problematycznych i budzących wątpliwości (czyli tego, co Habilitantka określa mianem „nieciągłości”), które zmuszają adeptów nauczania do zastanowienia się i przemyślenia sposobu działania, w kształtowaniu ich postaw i umiejętności ważnych w pełnieniu funkcji pedagoga.

Badania dr Werbińskiej były kompleksowe, a ich jakościowy charakter i instrumentarium badawcze zostały właściwie dopasowane do wybranej tematyki, sformułowanych celów badawczych i zebranych danych. Jestem pełna podziwu dla wiedzy, pracowitości i wytrwałości Habilitantki. Opracowanie jest właściwie udokumentowane, a przygotowanie tekstu z punktu widzenia jego redakcji nie budzi zastrzeżeń, choć zauważyłam w nim parę drobnych usterek (np. „*Having presented the basic distinctions between the two, it is worth pointing out...*” str. 28; „*with **the** view to finding out*” str. 32; „*The third area responsible for the construction of teacher professional identity **are** individual agentive powers*” str. 45).

Podsumowując, przedstawione w postępowaniu dzieło spełnia wymogi określone w przedmiotowej dla niniejszego postępowania Ustawie.

3. Ocena pozostałego dorobku naukowego Habilitantki

Oprócz omówionej powyżej monografii pt. *The Formation of Language Teacher Identity. A Phenomenographic-Narrative Study*, 2017, wskazanej jako osiągnięcie, po doktoracie Habilitantka opublikowała 3 książki, 19 artykułów w czasopismach polskich i zagranicznych, 15 artykułów w monografiach wieloautorskich w języku angielskim i 13 artykułów w monografiach wieloautorskich w języku polskim. Jest też współredaktorką dwóch monografii wieloautorskich.

Przedstawione do oceny artykuły dotyczą różnych aspektów rozwoju zawodowego nauczyciela języka obcego, w tym teorii subiektywnych nauczycieli, problemom etycznym w

pracy nauczyciela, biografii nauczycieli języków obcych i zdarzeń krytycznych na lekcji języka obcego. Publikacje te charakteryzuje je na dobry warsztat metodologiczny i spójność przekazu, i spełniają kryteria jakościowe wymagane w postępowaniu habilitacyjnym.

Habilitantka uczestniczyła w pięćdziesięciu konferencjach krajowych i międzynarodowych, w tym w 4 konferencjach zagranicznych. Wygłosiła 47 referatów, a na 4 konferencjach miała wykłady plenarne.

Stwierdzam, że dorobek naukowo-badawczy Habilitantki spełnia z nawiązką wymogi w postępowaniu habilitacyjnym w tym zakresie.

4. Ocena działalności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej

Pani dr D. Werbińska była promotorem 30 prac magisterskich i 149 prac licencjackich. W latach 2003-2008 pełniła funkcję kierownika Zakładu Filologii Angielskiej w Akademii Pomorskiej w Słupsku. W latach 2012-2016 była członkiem Rady Wydziału Filologiczno-Historycznego Akademii Pomorskiej, gdzie od roku 2016 jest też członkiem Senatu. Była też członkiem Senatu w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Koszalinie (2009-2014).

Działając na polu popularyzacji nauki, p. dr Werbińska stworzyła dwie sieci nauczycieli języka angielskiego, zajmujące się wpływem różnic indywidualnych na proces uczenia się i nauczaniu języka angielskiego jako obcego: w Słupsku w roku szkolnym 2015-2016 i w Chojnicach w roku szkolnym 2016-2017. Na spotkaniach z nauczycielami, Habilitantka miała prelekcje nt. aktualnego stanu badań na temat wybranego zagadnienia dydaktycznego i możliwych implementacji wyników tych badań w praktyce, co było punktem wyjścia do późniejszej dyskusji z nauczycielami. W latach 2008-2011 p. dr Werbińska była koordynatorem (dla województw pomorskiego, zachodniopomorskiego i warmińsko-mazurskiego) programu unijnego *Droga ku przyszłości – zajęcia z języka angielskiego dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych*, którego zwieńczeniem była konferencja dla licealistów zorganizowana na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie (wrzesień 2010). W lipcu 2016 roku Wnioskodawczyni otrzymała grant kuratora woj. pomorskiego na przeprowadzenie dwudziestogodzinnego kursu pod tytułem „Nauczyciel jako refleksyjny praktyk”. W autoreferacie, p. dr Werbińska wymienia 6 nagród, które otrzymała za różne osiągnięcia zawodowe (w tym nagrody Dyrektora Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku za całokształt pracy na rzecz rozwoju zawodowego nauczycieli w roku 2009 oraz za zaangażowanie i współtworzenie wizerunku Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku w roku 2016).

Nie ulega wątpliwości, że p. dr Dorota Werbińska jest aktywną uczestniczką życia akademickiego zarówno na płaszczyźnie dydaktycznej, jak i organizacyjnej, podejmując też ważne inicjatywy na niwie popularyzacji nauki w środowisku, w którym pracuje.

5. Konkluzja

Podsumowując stwierdzam, iż dorobek naukowy p. dr Doroty Werbińskiej spełnia wymagane kryteria i świadczy pozytywnie o Jej wkładzie do rozwoju badań glottodydaktycznych, a wraz z pozostałymi osiągnięciami dydaktycznymi, organizacyjnymi i popularyzatorskimi stanowi uzasadnioną podstawę do ubiegania się przez Wnioskodawczynię o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo.

Marie Podlonec

Kraków, 15.11.2017